

УДК 821.161.2–3 (Б. Лепкий) + 930.1:94(477) (В. Липинський)
DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863/70-2-40>

Денис ЧИК,
orcid.org/0000-0002-4304-114X
доктор філологічних наук,
професор кафедри іноземних мов і методик їх навчання
Кременецької обласної гуманітарно-педагогічної академії імені Тараса Шевченка
(Кременець, Тернопільська область, Україна) *chykden@gmail.com*

СЛОВО ЗА ШЛЯХТОЮ: РЕЦЕПЦІЯ КОНЦЕПЦІЙ ПОЛЬСЬКО-УКРАЇНСЬКОГО ПОРОЗУМІННЯ В. ЛИПІНСЬКОГО У ПОВІСТІ «КРУТІЖ» Б. ЛЕПКОГО¹

У статті пропонується систематичний розгляд рецепції ідей історика та політолога В. Липинського у повісті «Крутіж» Б. Лепкого. Автор детально аналізує ті ідеї і концепції, які зустрічаються у науковій і публіцистичній творчості В. Липинського, й утілення яких простежується у повісті «Крутіж». Залучаючи останні праці дослідників В. Липинського, у статті стверджується, що у центральному образі повісті «Крутіж» шляхтича Валентія Босаковського Б. Лепкий формує виразника ідеї польсько-українського примирення. У статті обґрунтовується те, що перед нами не «український Дон Кіхот», а радше анти-Дон Кіхот, який ховаючись за маскою легковажного жартівника здатний на дієві та героїчні вчинки. На відміну від Дон Кіхота, Босаковський лиші вдає із себе безжурного дивака, який у лихі часи для Гетьманщини часи володіє тими рисами, які дозволяють йому вижити та рятувати інших. У статті простежено, що Валентій Босаковський керується не вигаданим, а цілком реальним кодексом лицарської честі польського шляхтича, який, як стверджують сучасні історики, сприймався як уроджений атрибут. Як стверджується, Босаковський виступає провідником ідеї В. Липинського про те, що власне шляхта виступала державотворчим чинником Гетьманщини. Подібною до позиції Босаковського є ідея В. Липинського про те, що вдале державне будівництво є можливим за провладу визначної особистості, яка вирізняється здібностями та потенціалом деміурга. Босаковський вірний авторитету гетьману І. Виговському, якому присягав, і в цьому цілковито відмінний від козаків, які готові зрадити під впливом чуток і наклепів зовнішніх і внутрішніх ворогів Гетьманату. Б. Лепкий вдало демонструє несуголосність двох політичних моделей управління: виборної монархії, яка передбачає покору авторитету Гетьмана, та республіки, в якій її спільнота розуміє свої права впливу на обрану владу надзвичайно широко.

Ключові слова: рецепція, шляхта, Гетьманат, традиційний образ, авторитет.

Denys CHYK,
orcid.org/0000-0002-4304-114X
Doctor of Philological Sciences,
Professor at the Department of Foreign Languages and their Teaching Methods Taras Shevchenko Regional
Humanitarian Pedagogical Academy of Kremenets
(Kremenets, Ternopil region, Ukraine) *chykden@gmail.com*

THE NOBLE HAS THE WORD: THE RECEPTION OF THE CONCEPT OF POLISH-UKRAINIAN UNDERSTANDING BY V. LYPYNSKYI IN THE STORY “THE WHIRLPOOL” BY B. LEPKYI

The article offers a systematic consideration of the reception of the ideas of the historian and political scientist V. Lypynskyi in the story “The Whirlpool” by B. Lepkyi. The author analyzes in detail the ideas and concepts that one can meet in the scientific and journalistic work of V. Lypynskyi, and whose embodiment one can trace in the story “The Whirlpool”. Drawing on the latest works of researchers V. Lypynskyi, the article claims that in the central image of the story “The Whirlpool” of the noble Valentii Bosakovskiy, B. Lepkyi forms an exponent of the idea of Polish-Ukrainian reconciliation. The article substantiates the fact that before a reader is not a “Ukrainian Don Quixote”, but rather an anti-Don Quixote, who, hiding behind the mask of a frivolous joker, is capable of effective and heroic deeds. In contrast to Don Quixote, Bosakovskiy only pretends to be a carefree oddball who, in dire times for the Hetmanate, possesses those traits that allow him to survive and save others. The article shows that Valentii Bosakovskiy was guided not by a fictitious, but by a very real code of knightly honor of a Polish nobleman, which, according to modern historians, was perceived as an inborn attribute. As it is claimed, Bosakovskiy acts as a bearer of V. Lypynskyi’s idea that the nobility itself was the state-creating factor of the Hetmanate. Similar to Bosakovskiy’s position is V. Lypynskyi’s idea that successful state build-

¹ Публікацію підготовлено у рамках стипендійної програми «Досліджуйте в Україні» від «Центру діалогу імені Юліуша Мєрошевського» (Centrum Dialogu im. Juliusza Mieroszewskiego) (Республіка Польща).

ing is possible under the guidance of an outstanding personality who is distinguished by the abilities and potential of a demiurge. Bosakovskiy is faithful to the authority of Hetman I. Vyhovskiy, to whom he swore, and in this he is completely different from the Cossacks, who are ready to betray under the influence of rumors and slanders of the Hetmanate's external and internal enemies. B. Lepkyi successfully demonstrates the inconsistency of two political models of governance: an elected monarchy, which involves obedience to the Hetman's authority, and a republic in which its community understands its rights to influence the elected government extremely broadly.

Key words: reception, nobility, the Hetmanate, traditional image, authority.

Постановка проблеми. Як відомо, історична проза українського письменника першої половини ХХ ст. Богдана Лепкого (1872–1941) є репрезентативною щодо зображення сутнісних аспектів проблематики польсько-українських взаємин від часів Руїни до перших десятиліть ХХ ст. Дослідники часто принагідно згадують, що у прозі Б. Лепкого відчутний вплив В. Липинського (1882–1931), якого, в свою чергу, називають серед найцікавіших українських істориків і впливових громадсько-політичних діячів консервативного напрямку початку ХХ ст. З огляду на знайомство Б. Лепкого та В. Липинського, про цей вплив принагідно та часто згадували у своїх працях ряд дослідників, однак, системного та спеціального дослідження функціонування історичних концептів В. Липинського у прозі Богдана Лепкого, як і простеження сприйняття основоположних ідей з його праць, досі не було, незважаючи на активну появу нових і масштабних праць про письменника в останні два десятиліття. Тож рецепція концепції польсько-українського порозуміння В. Липинського в історичній прозі Богдана Лепкого є темою, яка залишається «білою плямою» на рівні досліджень літературної творчості Богдана Лепкого. Зокрема, на мою думку, ідея польсько-українського порозуміння, яка невіддільна від авторської концепції територіального патріотизму, наскрізно простежується у повісті «Крутіж» Б. Лепкого, що спонукає дослідити зазначений текст на міждисциплінарному перетині літературознавчої, історичної та політологічної методологій.

Аналіз досліджень. Незважаючи на наявність важливих узагальнюючих праць із дослідження прози Богдана Лепкого (насамперед роботи Н. Білик, С. Бородіци, Н. Буркалець, Б. Вальнюк, Р. Горак, О. Костецької, О. Куцої, М. Сивіцького, О. Соколової та ін.), вказані науковці не зосереджувалися на пропонованій у статті тематиці. Першою працею, де було здійснено спробу розглянути вплив політологічних і державницьких ідей В. Липинського у творчості Б. Лепкого була праця «Зблизька і здалека», опублікована у літературно-науковому часописі «Дзвони» 1933 року під акронімом Х., в якій дослідник [М. Косач? / М. Козак? – Д.Ч.] проводить паралелі між трилогією Б. Лепкого «Мазепа» й історичними працями

В. Липинського (Х.). Сучасні дослідники також згадували про вплив В. Липинського на історіософський дискурс повісті «Сотниківна», а саме концептів «активної меншості» й «великої людини» (Бородіца 2017: 110–111).

Як реалізацію ідеї «навертання спольщеної шляхти до рідної нації» В. Липинського прочитала повість «Крутіж» українська критика і після повернення творів Б. Лепкого в науковий і літературний обіг України після десятиліть забуття у 1990-х роках, як то вказує Р. Горак в есеї «Трагедія Богдана Лепкого» (Горак 1990: 75). Власне, як відбиття ідеї повернення спольщеної шляхти в лоно українства трактує образ позитивного шляхтича у «Крутіжі» і М. Ільницький (Ільницький 1991: 334). Таке прочитання повісті є дещо спрощеним, адже не враховує як художньої концепції повісті, так і свідчить про узагальнену інтерпретацію праць В. Липинського, які принципово не можна звести до виключно репрезентації та обґрунтування однієї ідеї «навернення» спольщеної шляхти. Також були спроби провести знак рівності між образом Валентія Босаковського та В'ячеславом Липинським (Богданова 2013: 105; Богданова 2014: 58).

Мета статті. Основної цілю даної роботи є дослідити форми та трансформації ідей польсько-українського порозуміння історика та політолога В. Липинського, яка досі є важливою та актуальною для польсько-українських відносин, у повісті «Крутіж» Б. Лепкого.

Виклад основного матеріалу. Як відомо з біографічних джерел, ідеї В. Липинського є, по суті, ключем до ідеологічної концепції Б. Лепкого. Історик Н. Білик у дисертації «Роль Богдана Лепкого та його творчості в українському національному відродженні (кінець ХІХ – початок ХХ ст.)» (1999) наголошує, що з часу знайомства у 1903 р. у Кракові, Б. Лепкий і В. Липинський стали друзями, бо мали чимало спільного: подібні погляди на минуле, любов до старовини, бажання пізнавати й досліджувати пам'ятки української культури, переконання, що українці не тільки з часів князів Острозьких (ХІV – початок ХVІІ ст.), але і з Хмельниччини мали власні державотворницькі візії, які намагались утілити в життя. Як висновує дослідниця, саме як наслідок співпраці

з В. Липинським у 1903–1920 рр. слід трактувати генезу поглядів Б. Лепкого на історичне минуле українців і саме з того часу походить захоплення гетьманом Іваном Мазепою та ширше зацікавлення козацькою добою (Білик 1999: 41–42).

З огляду на те, що у попередніх і вище згаданих дослідженнях потенційні праці В. Липинського, які могли вплинути на історіософську концепцію Б. Лепкого, лиш згадувались, без аналізу та порівняння, варто зупинитись детальніше на тих ідеях і концептах, які зустрічаємо у науковій і публіцистичній творчості цього історика та політолога, й утілення яких простежуємо у повісті «Крутіж».

Як історик і публіцист В. Липинський заявив про себе політичним польськомовним нарисом “Szlachta na Ukrainie. Udział jej w życiu narodu ukraińskiego na tle jego dziejów” («Шляхта в Україні. Її роль у житті українського народу на тлі його історії») (1909), який лише через більш ніж 100 років після виходу у світ було перекладено на українську мову. У нарисі В. Липинський робить спробу окреслити роль і структуру української шляхти, відносячи самого себе до сполонізованої її частини. Втім, є великою помилкою вважати, що під українською шляхтою історик розумів лише нащадків сполонізованої шляхти. Так, початок XVII ст. окреслюється у праці як початок розквіту польської колонізації України і час початку широкомасштабної полонізації власне української, руської, шляхти (Липинський 2015: 147). З того часу руська шляхта намагається уподібнитися польській шляхті, яку автор зневажливо називає «недоляшками». Тож подальша Хмельниччина є для В. Липинського братовбивчою війною, яка стала наслідком протиріч між українським народом, з-поміж якого розвинулося вільне лицарство – козацтво – і колонізаторами та вчорашньою сполонізованою руською шляхтою². Знаковим представником руської шляхти, яка, ставши на бік колонізаторів, фактично зрадила власний народ, був князь Ярема-Михайло Вишневецький (Липинський 2015: 149). Слід завважити, що чимало представників руської шляхти долучились до козацтва: як приклад В. Липинський

наводить чигиринського козака Євстахія (Тишка) Волевача.

Кого ж розуміє В. Липинський під шляхтою в Україні? Після Люблінської унії 1569 року до руської шляхи (яку правильніше буде обмежувати руськими, литовсько-беларуськими та русько-литовськими княжими родами) долучаються колонізатори (польська шляхта), що «прищепилася на українському ґрунті» (Липинський 2015: 173–175). Сучасні історики переглянули критичні зауваження В. Липинського щодо визначального впливу полонізації на території Правобережної України: зокрема, Н. Яковенко зауважує, що факти не дають підстави говорити про всеохоплюючий колонізаційний наступ, а присутність рядової польської шляхти на українських теренах є звичним явищем для переміщення населення в багатоетнічній державі, якою була Річ Посполита (Яковенко 1993: 208). Наступною, третьою групою, стає сполонізована шляхта, насамперед із земель Червоної Русі та західного Поділля – В. Липинський називає ряд сполонізованих родів (наприклад, Липських чи Тарнавських), але не забуває зазначити, що поряд з ними були і власне польські роди, які були відомі у Червоній Русі ще з XIV ст., як скажімо, рід Одровонжів (Липинський 2015: 175).

У інших працях В. Липинський часто демонструє протиріччя та розбіжності між різними групами шляхти, коли етнічне походження заважало примиренню. Так, у пізнішій монографії «Україна на переломі, 1657–1659. Замітки до історії українського державного будівництва в XVII-ім столітті» (1920) історик згадує дискусії на конвокаційному та елекційному сеймах у 1648 р. Руська шляхта виступила з пропозицією урівняти в правах православну («грецька віра») та католицьку конфесії («римська віра»), усунувши при цьому Руську унійну церкву. Польська шляхта почала докоряти руській шляхті за те, що вона скористалася моментом, який загрожує польським католикам (незадовго до конвокаційного сейму союзницьке військо Б. Хмельницького та Тугай-бея здобуло перемогу над армією М. Потоцького під Корсунем, а Україна була охоплена повстаннями) й дбає лиш про власні інтереси. Обурившись на такі закиди, руські шляхтичі підтвердили, що готові пліч-опліч із польською шляхтою виступити спільно проти «своєвільників» і відректися від тих, хто перейшов на бік ворога. Як зауважує В. Липинський, релігійне питання серед вимог українського козацтва та селянства в очах польської шляхти робили руську православну шляхту потенційними зрадниками та ворогами (Липин-

² У найновіших дослідженнях, як от у роботі Ф. Сисина «The Polish-Lithuanian Commonwealth and the Birth of Modern Ukraine: A Reappraisal of the Khmelnytsky “Revolution”» також знаходимо припущення, що Хмельниччина стала наслідком політичних недоліків Люблінської унії, й відтак повстання було виразно антиколоніальним [Sysyn 2023: 27–28]. У той же час Гетьманщина багато в чому завдячує політичній системі Річі Посполитій [Sysyn 2023: 29–30], що, звісно, є не парадоксальним, а логічним твердженням – позаяк, як бачимо, еліту Гетьманщини творить шляхта, яка була включена у клієнтарні взаємини Річі Посполитої й мала відповідний досвід та адміністративні уміння, які зробила спробу пересадити на новий ґрунт.

ський 2023: 226–227). Сучасний польський історик і дипломат Г. Літвін приходять до категоричніших висновків: релігійна самоідентифікація чітко визначила участь шляхти Київщини, Волині та Брацлавщини у Хмельниччині: «Магнати-католики, оті Вишневецькі, Тишкевичі чи Корецькі, зі зброєю в руках виступили на боці Речі Посполитої, закликаючи до кривавої розправи зі «збунтованою черню». Лояльні щодо Корони православні – Киселі чи Бжозовські – працювали над досягненням порозуміння між протиборчими сторонами. А Стеткевичі, Верещаки, Сурини чи Немиричі (колишні аріани), які поверталися у лоно Православної Церкви, намагалися використати ситуацію, щоб завдяки Гадяцькій унії реалізувати свої національні прагнення на засадах автономістського зв'язку з Короною та Литвою. Натомість значна частина руської шляхти від самого початку виступила в лавах повстанців.» (Літвін 2016: 133). Тож участь шляхтича Босаковського у Хмельниччині є типовим випадком для того часу. Як відзначив І. Шевченко, бурхливі перемири Хмельниччини рішуче вплинули на ментальність українських шляхтичів після самого повстання, бо «вони відчували, що їхня країна, навіть якщо її частина з часом почала називатися Малоросією, було чимось окремим» (Шевченко 2014: 231–232).

У «Szlachta na Ukrainie» від історичної точності В. Липинський часто переходить до пафосу публіциста, звертаючись передусім до тогочасних нащадків шляхти на українських теренах. Автор нарисів пропонує відкинути антропологічний підхід у питанні ідентифікації національної самототожності пропонує всі вище названі групи, виходячи з історичних обставин останніх трьох століть, назвати українською шляхтою (Липинський 2015: 172–173). Як зауважує сучасна дослідниця життя та діяльності В. Липинського, Т. Осташко у цьому ранньому нарисі вже простежується цілісність громадянської позиції автора, яку він спробує зреалізувати й надалі, через різні видавничі проекти: презентувати польській і сполонізованій шляхті історичну концепцію співжиття українського та польського народів в краї, заселеному українцями, й обґрунтувати територіальний (крайовий) принцип як головний для визначення модерної нації на початку XIX ст., яка твориться представниками різних національностей (Осташко 2022: 134–135).

Повернемося до взаємин Б. Лепкого та В. Липинського. Як згадував М. Козак, виокремлюючи найголовніші заслуги В. Липинського, письменник акцентував на зусиллях по фор-

муванню української самоідентичності в представників польської та сполонізованої шляхти на українських землях, зокрема у полковника Збройних сил Австро-Угорщини Казимира [М. Козак помилково вживає ім'я «Генрих». – Д. Ч.] Гужковського, який, ідентифікувавши себе з українським національно-визвольним рухом, пройшов складний шлях від молодого дідича одного з сіл Тернопільщини до майбутнього впливового дипломата ЗУНР (Лепкий 2013: 477–478).

Якщо взяти до уваги припущення, що Б. Лепкий у повісті «Крутіж» формує образ, взоруючись на приклад національної самоідентифікації самого В. Липинського, то слід також не забувати те, що сам історик був із польського шляхетського роду. Як відомо, В. Липинський був представником древнього польського роду мазовецької шляхти гербу «Бродзіч» (Осташко 2022: 45–46), тож мав повне право стверджувати, що власними громадською, науковою та політичною позиціями демонструє дієвість примирення нащадків руської, сполонізованої руської, литовської та польської шляхти перед загрозами для української та польської державності перших десятиріч XX ст. та необхідність їхньої самоідентифікації як частини української громадянської нації.

Простежимо як у центральному образі повісті «Крутіж» Валентія Босаковського Б. Лепкий формує виразника ідеї польсько-українського примирення. Часто критики порівнюють образ Валентія Босаковського із традиційним образом Дон Кіхота (Ільницький 1991: 334; Сивіцький 1993: 231; Богданова 2014: 105 та ін.). Слід зауважити, що вперше таке порівняння провів український літературознавець і бібліограф С.-Ю. Пеленський у рецензії на перше видання повісті 1941 року. Зокрема у рецензії критик зазначає наступне: «Таким ідеалістом є герой повісті Лепкого, Босаковський. Правда, маєтків він не кинув дома, хоч часто ними хвалиться, але справжнім, великим ідеалістом таки був. Його посвята для української справи справді велика. Є це постать розміряна на велику міру. Коли можна вжити аналогії, це український Дон Кіхот, але не вирваний із свого середовища й кинутий у інше, а в своєму, питомому середовищі, середовищі справжніх боїв і змагань. Це дійсно великий лицар. Він сам прокидається «смішним», бо в таких часах, можна бути або сильнішим за інших, або «смішним». Це вже доля мабуть усякого чистого ідеалізму» (Пеленський, 1941). Цікаво, що в одному зі своїх есеїв В. Липинський теж звертається до традиційної алегоричної дихотомії «Дон Кіхот – Санчо Панса», називаючи ідеалістичним Дон Кіхотом аристо-

крата Б. Хмельницького, який зумів своєю вірою та ідеями переконати піти за собою величезну кількість реалістів, які й збудують у майбутньому козацьку Україну. Публіцист з сумом зауважує, що після смерті останнього лицаря Дон Кіхота, Санчо Панса повертається до практицизму, забувши лицарські ідеали, стару культуру й ідеали, й, відповідно, відлік занепаду Гетьманату розпочинається зі смерті Б. Хмельницького (В. Правобережець 1985: 400).

Дозволю собі не погодитися з порівнянням Є.-Ю. Пеленським Босаковського із образом Дон Кіхота, який, услід за першим визначенням Є.-Ю. Пеленського повторили чи не всі подальші дослідники повісті. Як відомо, Дон Кіхот – образ, який ніколи не сприймався критиками, вченими та звичайними читачами однозначно, а тому породив широкий діапазон прочитань і перепрочитань, часто суперечливих і взаємовиключаючих, і став традиційним образом світової літератури (Чик 2017: 189–192). Зокрема, дослідники зауважували, що цей персонаж є результатом особливої побудови роману, а сам образ є «...ні божевільним, ні дурнем, він просто особа, котра грає роль мандрівного лицаря [...] опиняється у вигнанні, проте його вигнання внутрішнє» (Блум 2007: 154); є інструментом для пародіювання лицарських романів, а його божевілья – вдалий авторський спосіб висміяти як поетику лицарських романів, так і норму та раціональність (Close 2008: 99); універсальним реалістичним образом у світовій літературі, який символізує рідкісний героїзм у втечі від мирської реальності (Welsh 2002: 80) чи навіть ключовим ренесансним міфом (поряд із доктором Фаустом, Доном Хуаном і Робінзоном Крузо) і, водночас, виразником модерних європейських цінностей, будучи однією з базових міфологем сучасного індивідуалізму (Watt 1997: 48–89). Навіть мізерна кількість наведених вище характеристик образу Дон Кіхота свідчить про особливий тип сервантесівського героя, якому вдається вирватися за межі авторського задуму, створивши пародію на лицарський роман. Утім, міфологема Дон Кіхота, не є синонімом до слів «божевільний», «дивак» чи «мандрівний лицар», як то вдало зауважував і сам В. Липинський у згаданому вище есею. Адже якби образ М. де Сервантеса був наповнений лише первинним змістом – пародійним образом божевільного гідальго, який після своїх пригод повертається до християнства, – то романові не судилося б світова слава. Алонсо Кіхано, який, збожеволівши, вирішує стати лицарем і захищати ідеали шляхетності у всьому світі, дивовижним чином щастить існувати одночасно в трьох вимі-

рах: художньому світі його улюблених лицарських романів, на теренах сучасної М. де Сервантеса Іспанії другої половини XVI – початку XVII ст. і в сучасному світі читача, де сміх над навіженими витівками «лицаря» та його «зброєносця» переростає в злободенну дошкульну іронію над одвічними людськими недоліками та модерним суспільством (Чик 2017: 190–191).

Валентій Босаковський прибирає для себе маску дивака та жартівника, маску, за якою ховається справжній лицар, який вірний лицарському кодексу сучасних йому часів. Тож для Босаковського лицарська звитяга не є сліпим наслідуванням певної «книжкової схеми»: у часі загрози йому та дорогих йому людей вона виступає на передній план у його поведінці. У часі небезпеки він уміло організовує оборону та операцію з порятунку нареченої побратима, розважливо підходячи до вирішення складних завдань. Тож Босаковський не «грає» у лицаря через свої переконання чи специфіку характеру, а напреду є ним.

Не можна однозначно стверджувати, що перед нами польський чи сполонізований руський шляхтич: Босаковський управно міфологізує своє минуле, постійно «згадуючи» про свої вигадані приязні стосунки з королем Владиславом IV Вазою, амурні пригоди чи про свої значні маєтності, які він хотів би в майбутньому повернути. Збіднілий польський шляхтич, хоча із сенаторського роду, вимушено з юнацтва був змушений прислужувати на дворах чужих вельмож, де через свою прямоту та загострене почуття справедливості терпить незгоди. Б. Лепкий згадує, що Босаковський брав участь у захисті польських шляхтичів Станішевських від сваволі інших вельмож³, і, як наслідок, був змушений рятуватися втечею на Запорізьку Січ, де познайомився з Богданом Хмельницьким (Лепкий 1991: 288). Готовність захистити скривджених жодним чином не зближує Босаковського із Дон Кіхотом – відчуття пошуку правди шляхтича закорінене у відкиданні будь-якої кривди, в той час як безуспішні спроби Дон Кіхота досягнути справедливості лиш призводить до плачевних наслідків для тих, кому він намагається допомогти. Тож перед нами не «український Дон Кіхот», а радше анти-Дон Кіхот, який

³ Мова йде про збройний напад 8 лютого 1648 р. на мосток Петра Станішевського (с. Омеляник Волинського воєводства) ксьондзом Миколаєм Красицьким і його спільниками – ксьондзом Францішком Гоголинським, луцьким земським суддею Андрієм Линевським і брацлавським каштеляном Габріелем Стемпковським. Як наслідок нападу, Петра Станішевського було вбито, побито його дружину та дітей, поранено слуг і зроблено спробу викрадення його племінниці Анни Станішевської для примусового видання її заміж за Яна Линевського [Станішевські 2023].

ховаючись за маскою легковажного жартівника здатний на дієві та героїчні вчинки.

Шляхетське виховання, помножене на благородний і м'якосердий характер хороброго вояка, дивовижним чином допомагає інтегруватися Валентію у козацьке середовище. На відміну від Дон Кіхота, Босаковський лиш вдає із себе безжурного дивака, який у лихі часи для Гетьманщини часи володіє тими рисами, які дозволяють йому вижити та рятувати інших, не замислюючись про зиск: «Хоча рубака першої міри, сміливий, як чортяка, хитрий, як Одисей, а сильний, як Голяф, не то що полку, а й навіть сотні не дістав. Хоч яке лицарське діло зробив, люди того поважно не брали. Все з насмішками про пана Босого говорили. А він не сердився. Життя поблажувать навчило. І прощать. Прощав.» (Лепкий 1991: 288). Тож чи дійсно візія про лицарську честь Босаковського є художньою вигадкою для увиразнення позитивних сторін персонажа?

Кодекс честі середньовічного лицарства містив, за визначенням В. Липинського, поняття честі, вірності, послуху, правдолюбності, відповідальності, милосердя та великодушності, що дозволяло зменшувати руйнівне архаїчне начало й об'єднувати та дисциплінувати аристократію на благо державотворення великих європейських країн (Липинський 2007: 175). Як зауважує сучасна дослідниця українського «складника» Річі Посполитої й, що важливо для цього дослідження – шляхти Волинського воєводства – Н. Старченко, важливим регулятором поведінки шляхтича була його честь, яка сприймалася як уроджений атрибут, що забезпечував його володаря певним набором чеснот, що, в свою чергу, змушував до визначеного нормативного способу поведінки (Старченко 2014: 79). У цьому контексті вчена згадує «польського Данте» М. Рея, автора відомого “*Żywot człowieka poczciwego*” («Життя людини поштивої») (1567–1568), що є взірцем тогочасної паренетичної літератури. М. Рей детально вибудовує взірець польського громадянина, даючи силу-силенну настанов від моменту народження та до старості. М. Рей також змальовує ідеального шляхтича (зокрема дідича), який мусить дотримуватися ряду чеснот. Як можна спостерегти й надалі – після Люблінської унії, – український шляхтич, незалежно від походження, відчував себе повноправним членом особливої спільноти й відчував те, що володіє символічним капіталом честі або поштивості. Однак набутий або «вроджений» капітал честі «зумовлював постійну, чи не щоденну, боротьбу за підтримання та примноження доброї слави, робив гравців вразливими

до найменших знаків неповаги і змушував виробляти найрізноманітніші стратегії щодо демонстрації й захисту своєї честі та ослаблення честі конкурента» (Старченко 2014: 93). Цю ж модель поведінки ми бачимо у Босаковського, котрий постійно вказує співрозмовникам із козацького середовища на різницю між ними, бо все ж таки він «іншої крові»: «– Хлопе! – гримнув на нього Босаковський. – Хоч я й окозачився, так ти мені моїх родових клейнодів не торкай, бо який добрий і ввічливий, а поб'ю, Йй-Богу, поб'ю!» (Лепкий 1991: 202). На противагу Босаковському у повісті зустрічаємо його антагоніста – шляхтича Фалдовського, який цілковито відкинув лицарське поняття честі та є прикладом панської сваволі. Як зауважує Т. Чухліб, чимало шляхти відкидало шляхетні якості на користь набуття прибуткових посад і маєтностей що призводило до розшарування шляхти як спільноти (Чухліб 2018: 62).

Босаковський виступає провідником ідеї В. Липинського про те, що власне шляхта виступала і виступає державотворчим чинником Гетьманщини. Перші кадри нової старшини Війська Запорозького постали, як зауважує історик, як із козацтва, так і з покозаченої з початку Хмельниччини української шляхти. Ця старшина є новою українською аристократією, яка зростала в міру поширення повстань на українських землях Річі Посполитої (Липинський 2023: 337). В. Липинський називає тих, кого зумів організувати коло себе Б. Хмельницький – Богунів, Нечаїв, Виговських, Кричевських, Ждановичів, Креховецьких, Стеткевичів, Тукальських – з котрих було витворено аристократичну верству, яка протистояла деморалізації України й складалася з «найкращих, аристократичних, лицарських і ідейних слуг держави» (Липинський 2023: 354). Прикметно, що серед названих представників української шляхти є як репрезентанти сполонізованих руських родів (як, наприклад, наказний гетьман Михайло Кричевський), так і українських православних родів (як, скажімо, генеральний писар Війська Запорозького Іван Креховецький-Демкович). Такий самий перелік наводить як аргумент Босаковський, коли обстоює окремішність української шляхти у суперечці з козаками та її роль у виборюванні Гетьманщини: «– А все ж таки, що шляхтич, то шляхтич! – стояв при своїм Босаковський. – І Свигорський, і Байда, і Сагайдачний, і навіть покійний Хмельницький, хто, як не шляхтичі були? А Немирич, може, чорняк? А Богун? Не перечу, є і між козацтвом хоробрі лицарі, навіть дуже, як ось хоч би покійного Нечая узяти, але до політики ви так годитеся, як воли до карети, не во гнів вам

сказавши. [...] Але покійний гетьман мав Аксаків, Глинських, Яблонських, Корецьких, Літинських, Рудницьких, Сроковських, Пашківських, Старицьких, Третяків і тисячі іншої шляхти. Перегляньте лиш реєстр із 1649 року, коли не вірите мені. Всі ми за ту Україну вкупі боролися – і шляхтичі, і козаки, й міщани, й посполиті, і тому волю її добули, а тепер?» (Лепкий 1991: 206).

Босаковський переживає глибоку внутрішню драму: з одного боку, він відданий ідеям козацтва, яке розпочало національно-визвольне повстання через відомий приватний конфлікт шляхтичів Богдана Хмельницького⁴ та Данієля Чаплинського й Александра Конєцпольського (як і у його випадку, адже конфлікт із шляхтою змусив Валентія шукати прихистку на Січі), що пізніше переросло у повномасштабні повстання та війни за соціальні, релігійні та національні права українського населення Річі Посполитої. З іншого боку шляхтич, який постійно перебуває у стані «свій серед чужих» (як побратим Босий), розуміє, що кращі часи Гетьманщини вже позаду, позаяк козацька старшина вже не переймається проблемами втримання держави та пошуком взаємопорозуміння, а простим козакам до того байдуже, оскільки ті категорично проти пропольської позиції гетьмана Івана Виговського й недавньої Гадяцької унії загалом й воліють не помічати підступів Московського царства та інтриганів, які у будь-який спосіб хочуть здобути гетьманську булаву, приховано граючи на почуваннях простолюду. Тож суголосною є оцінка подій сумнозвісних козацьких діячів Руїни В. Липинським у його праці «Листи до братів-хліборобів» («Історія наша вже сотні разів нас навчила, що наша демократія, всі оці канцеляристи і писарі по фаху, демагоги по тактиці й кареристи по духу – всі оці Брюховецькі, Тетері, Петрики й їм же «несь числа» – на одне були тільки здатні: знищити власну українську державно-творчу аристократію, а з нею й українську державу. Хоч плакав кат, як Сомкові голову рубали, але її таки відрубали. Військово-хліборобський, козацько-шляхецький аристократичний клас, що відродився був і сформувався знов за Великого Гетьмана Богдана – потім був демократією нашою вирізаний і винищений до коріння» (Липинський 2010: 185)) та у «Крутіжі»: «Босаковський за голову вхопився і заголосив: «Чи сподівався ти, покійний гетьмане, що колись у нас таке пекло настане! Брат на сестер іде, свої на своїх наступають, жеруться, як пси. А бодай

би їх ясні громи побили, усіх тих Тетер і Цицюр, і як ще там ті анафемські сини звуться» (Лепкий 1991: 221).

Подібною до позиції Босаковського є ідея В. Липинського про те, що вдале державне будівництво є можливим за провладу визначної особистості, яка вирізняється здібностями та потенціалом деміурга. Як зауважує Т. Осташко, мова йде не так про «культ сильної особистості», «культ героя» чи «культ історичної особи», як про акцент на тому, що власне лицарський потенціал шляхетської верстви дозволив реалізувати національне будівництво в Україні під орудою шляхтича – гетьмана Б. Хмельницького, – що є зайвим підтвердженням дієвості такої концепції (Осташко 2022: 142–143). Босаковський вірний авторитету гетьману І. Виговському, якому присягав, і в цьому цілковито відмінний від козаків, які готові зрадити під впливом чуток і наклепів зовнішніх і внутрішніх ворогів Гетьманату. Валентій безуспішно намагається переконати козаків, що справа не в тому, що шляхта нібито підтримує лише своїх, а в збереженні наступності та непорушності гетьманської влади: « – Шляхтич за шляхтичем тягне, – кинув котрийсь. – Не за шляхтичем, а за правдою стою, а за своїм рейментарем, за господарем держави. Я під булавою Виговського бився й іншого вождя навіть знати не хочу. Не зраджу його, бо я не зрадник» (Лепкий 1991: 212). Валентій Босаковський приречений на нерозуміння своїми побратимами через те, що демократичне прагнення до рівності серед козаків змушує людей розумних і діяльних постійно перебувати на маргінесі: ««Який народ! Тут тільки божевільним будь або дурного вдавай, а розуму показувать не смій, бо вб'ють. Маєш бути такий дурний, як усі. Це їх рівність». Досвідчив це на собі. Сотенні товариші любили його, збіднілого шляхтича, за жарти, побрехеньки й вигадки всілякі, до правди неподібні, але скільки разів починав поважну розмову, скільки разів пробував промовити їм до серця і до розуму, сміялися або зчиняли бешкет. «Який народ!»» (Лепкий 1991: 216). Небажання козацтва слідувати авторитету пригнічує Босаковського, адже він бачить справжню причину Руїни: неусвідомлення козацтвом себе самих як представників державницької сили. Це суголосне і трактуванню В. Липинським простого козацтва як верстви, багато в чому опозиційної до шляхти (в тому числі й руської) та селянства (Масненко 1997: 89–90). Б. Лепкий вдало демонструє несуголосність двох політичних моделей управління: виборної монархії, яка передбачає покору авторитету Гетьмана (в умовах постійної загрози державі з боку зовнішніх

⁴ Щодо національного походження роду Хмельницьких одноставності в сучасних українських істориків нема.

сил – насамперед московитів – і внутрішніх – аристократичних кіл без набутої державної самоідентифікації), та православно-християнської республіки, в якій її спільнота розуміє свої права впливу на обрану владу надзвичайно широко (й коли відчуває навіть позірну загрозу своїй релігійній і національній ідентичності готова з легкістю цю владу скинути).

Висновки. Повість «Крутіж» Б. Лепкого є художньою реалізацією концепції польсько-українського порозуміння, якою в історичному контексті є спроба Гадяцької унії. Репрезентантом ідеї є прихильник гетьмана Івана Виговського шляхтич Валентій Босаковський. В цьому центральному образі втілено як ідеї покаянної шляхти Річі Посполитої першої половини XVII ст., зокрема

лицарський кодекс честі, так і дотримання «клієнтського» статусу перед авторитетом чинного гетьмана. Босаковський виступає «прихильником» ідеї В. Липинського про державницьку функцію шляхтичів у Гетьманаті. Босаковський демонструє ту частину козаків, які ідентифікували себе державотворцями нового утворення – Гетьманщини – намагаючись досягнути порозуміння з Річчю Посполитою та всередині власної козацької спільноти. У повісті підкреслено, що цей шлях було, на жаль, відкинуто, й на Гетьманщину чекав фатальний період Руїни. Шляхтич Босаковський є своєрідним «анти-Дон Кіхотом», який здатний дієво втілити свої ідеали в житті, якщо не на високому рівні державницького апарату, то, принаймні, для успішного порятунку близьких людей і побратимів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Білик Н.І. Роль Богдана Лепкого та його творчості в українському національному відродженні (кінець XIX – початок XX ст.): дис. канд. іст. наук: 07.00.01. Тернопіль, 1999. 204 арк.
2. Блум Г. Західний канон: книги на тлі епох / Пер. з англ. під заг. ред. Р. Семківа. Київ: Факт, 2007. 720 с.
3. Богданова М. Специфіка моделювання образу головного героя Валентія Босаковського в історичній повісті Богдана Лепкого «Крутіж». *Рідний край*. 2013. № 2. С. 102–106.
4. Богданова М.М. Специфіка інтерпретації доби Руїни в історичній повісті Богдана Лепкого «Крутіж». *Наукові записки Бердянського державного педагогічного університету. Сер.: Філологічні науки*. 2014. Вип. 1. С. 51–60.
5. Бородица С. Історіософський дискурс повісті «Сотниківна» Б. Лепкого. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Сер. Літературознавство*. 2017. Вип. 47. С. 107–115.
6. В. Правобережець [В'ячеслав Липинський] Трагедія українського Санчо Панча (Із записної книжки емігранта). *Harvard Ukrainian Studies*. 1985. Vol. 9, No. 3/4. The Political and Social Ideas of Vjačeslav Lypyns'kyj. P. 397–406.
7. Горак Р. Трагедія Богдана Лепкого. *Дзвін*. 1990. № 10. С. 71–86.
8. Ільницький М. Портрети на тлі епохи. [Післямова]. Лепкий Б. *З-під Полтави до Бендер. Крутіж: Історичні повісті*. Львів: Червона калина, 1991. С. 325–335.
9. Лепкий Б. *З-під Полтави до Бендер. Крутіж: Історичні повісті*. Львів: Червона калина, 1991. 336 с.
10. Лепкий Б. Моя перша зустріч з Липинським. *В'ячеслав Липинський та його доба: Книга третя*. Наукове видання. Упорядники: Т. Осташко, Ю. Терещенко. Київ: Темпора, 2013. С. 474–478.
11. Липинський В. Листи до братів-хліборобів (вступ і перша частина). *В'ячеслав Липинський та його доба: Книга перша*. Наукове видання. Видання друге, доопрацьоване та доповнене / Упорядники Т. Осташко, Ю. Терещенко. Київ: Темпора, 2010. С. 192–214.
12. Липинський В. Мораль і політична дія. *Українська державницька ідея: антологія політичного традиціоналізму* / уклад. й передм.: О. Шокало, Я. Орос. Київ: МАУП, 2007. С. 154–274.
13. Липинський В. Спадщина. Історичні студії та монографії. Том IV. Україна на переломі 1657–1659: замітки до історії українського державного будівництва в XVII ст. / Упорядники Ю. Терещенко, Т. Осташко. Київ: Темпора, 2023. 616 с.
14. Липинський В.К. Szlachta na Ukrainie. Udział jej w życiu narodu ukraińskiego na tle jego dziejów. Шляхта на Україні. Її роль в житті українського народу на тлі його історії. *Липинський В.К. Повне зібрання творів, архів, студії: [у 25 т.]*. Голов. ред. Ярослав Пеленський ; Східноєвроп. дослід. ін-т ім. В. К. Липинського (США), НАН України, Ін-т укр. археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського. Київ: Український письменник – ВД «Простір»; Філадельфія: Східноєвроп. дослід. ін-т ім. В. К. Липинського (США), 2015. Т. 1: Суспільно-політичні твори (1908–1917) / ред.: Ігор Гирич, Олег Проценко. С. 127–233.
15. Літвін Г. З народу Руського. Шляхта Київщини, Волині та Брацлавщини (1569–1648) / Пер. з польськ. Лесі Лисенко. Київ: Дух і Літера, 2016. 616 с.
16. Масненко В.В. Козацтво в історичній концепції В'ячеслава Липинського. *Українська козацька держава: витоки та шляхи історичного розвитку: Матеріали Шостих Всеукраїнських історичних читань. Книга 2 (75-річчю Черкаського державного університету – присвячується, листопад 1996 року)*. Київ-Черкаси, 1997. С. 85–97.
17. Осташко Т. Україна В'ячеслава Липинського. Київ: Темпора, 2022. 932 с.
18. Пеленський С.Ю. Нова історична повість. [Богдан Лепкий: КРУТІЖ, Історичні малюнки з часів Гетьмана Виговського. Краків, 1941, 145X210, 172+(4) ст. Українське Видавництво. Бібліотека історичних повістей. Ч. 1. Ілюстрації арт.-мал. Е. Козака]. *Краківські вісті*. 1941. Ч. 106 (262). С. 6.
19. Сивіцький М. Богдан Лепкий: Життя і творчість. Київ: Дніпро, 1993. 254 с.

20. Станішевські. Шляхта руських земель 1350–1650 pp. URL: <https://sites.google.com/site/slahtavkl/Altavet/s-1/stanisevski> (дата звернення: 27.10.2023).
21. Старченко Н. Честь, кров і риторика. Конфлікт у шляхетському середовищі Волині (друга половина XVI – XVII століття). Київ: Laurus, 2014. 510 с.
22. Х. [Косач М.?] Здалека і зблизька. *Дзвони*. 1933. Ч. 2. С. 84–90.
23. Чик Д. Longo sed proximus intervallo: жанрові системи української та англійської прози кінця XVIII – середини XIX ст.: монографія; [наук. ред. В. А. Зарва]. Бердянськ: БДПУ, 2017. 356 с.
24. Чухліб Т.В. Магнат, Козак і Гайдамака. Боротьба за владу Русі-України з Короною Польською (1569–1769 pp.). Київ: Києво-Могилянська академія, 2018. 256 с.
25. Шевченко І. Україна між Сходом і Заходом: Нариси з історії культури до початку 18 століття / Авториз. перекл. з англ. М. Габлевич, наук. Ред. А. Ясіновський. Львів: Видавництво УКУ, 2014. 288 с.
26. Яковенко Н.М. Українська шляхта з кінця XIV до середини XVII століття. Волинь і Центральна Україна. Київ: Наукова думка, 1993. 416 с.
27. Allen J.J. Don Quixote: Hero or Fool? A Study in Narrative Technique. Gainesville: University of Florida Press, 1969. 90 p.
28. Close A. A Companion to Don Quixote. Tamesis, Woodbridge, 2008. 287 p.
29. Sysyn F. E. The Polish-Lithuanian Commonwealth and the Birth of Modern Ukraine: A Reappraisal of the Kholmnytsky “Revolution”. Hanusiewicz-Lavallee M., Maryks R. A. (Eds.). *Defining the Identity of the Younger Europe*. Leiden, The Netherlands: Brill, 2023. URL: https://doi.org/10.1163/9789004547278_003
30. Watt I. Myths of Modern Individualism: Faust, Don Quixote, Don Juan, Robinson Crusoe. Cambridge: Cambridge University Press, 1997. 293 p.
31. Welsh A. The Influence of Cervantes. *The Cambridge Companion to Cervantes* / Ed. by Anthony J. Cascardi. Cambridge: Cambridge University Press, 2002. P. 80–99.

REFERENCES

1. Bilyk N.I. (1999). Rol Bohdana Lepkoho ta yoho tvorchoosti v ukrainskomu natsionalnomu vidrodzhenni (kinets XIX – pochatok XX st.): dys. kand. ist. nauk: 07.00.01 [The Role of Bohdan Lepky and His Creative Work in the Ukrainian National Revival (late 19th – early 20th century): Ph.D. thesis in History: 07.00.01]. Ternopil. 204 p. [in Ukrainian].
2. Blum H. (2007). Zakhidnyi kanon: knyhy na tli epokh [Western Canon: Books Against the Background of Epochs] / Per. z anh. pid zah. red. R. Semkiva. Kyiv: Fakt. 720 s. [in Ukrainian].
3. Bohdanova M. (2013). Spetsyfika modeliuvannia obrazu holovnoho heroia Valentia Bosakovskoho v istorychnii povisti Bohdana Lepkoho “Krutizh” [Specifics of Modeling the Image of the Main Character Valentin Bosakovskiy in the Historical Novel by Bohdan Lepkyi ‘Krutizh’]. *Ridnyi kraj*, 2. 102–106. [in Ukrainian].
4. Bohdanova M.M. (2014). Spetsyfika interpretatsii doby Ruiny v istorychnii povisti Bohdana Lepkoho “Krutizh”. [Specifics of the Interpretation of the Ruin Era in the Historical Novel by Bohdan Lepkyi ‘Krutizh’]. *Naukovi zapysky Berdianskoho derzhavnogo pedahohichnoho universytetu*. Ser.: Filolohichni nauky, 1. 51–60. [in Ukrainian].
5. Boroditsa S. (2017). Istoriosofskyi dyskurs povisti “Sotnykivna” B. Lepkoho. [Historical and Philosophical Discourse in the Novel ‘Sotnykivna’ by B. Lepky]. *Naukovi zapysky Ternopilskoho natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni Volodymyra Hnatiuka*. Ser. *Literaturoznavstvo*, 47. 107–115. [in Ukrainian].
6. V. Pravoberezhets [Viacheslav Lypynskiy] (1985). Tragediia ukrainskoho Sancho Pancha (Iz zapysnoi knyzhky emihranta). [The Tragedy of the Ukrainian Sancho Panza (From the Notes of an Emigrant)]. *Harvard Ukrainian Studies*, 9, No. 3/4, The Political and Social Ideas of Vjačeslav Lypyns’kyj. 397–406. [in Ukrainian].
7. Horak R. (1990). Trahediia Bohdana Lepkoho. [The Tragedy of Bohdan Lepkyi]. *Dzvin*, 10. 71–86. [in Ukrainian].
8. Ilnytskyi M. (1991). Portrety na tli epokhy. [Pisliamova]. [Portraits Against the Background of the Era. [Afterword]]. Lepkyi B. Z-pid Poltavu do Bender. *Krutizh: Istorychni povisti*. [From Poltava to Bender. *Krutizh: Historical Narratives*]. Lviv: Chervona kalyna. 325–335. [in Ukrainian].
9. Lepkyi B. (1991). Z-pid Poltavu do Bender. *Krutizh: Istorychni povisti*. [From Poltava to Bender. *Krutizh: Historical Narratives*]. Lviv: Chervona kalyna. 336 s. [in Ukrainian].
10. Lepkyi B. (2013). Moia persha zustrich z Lypynskym. Viacheslav Lypynskiy ta yoho doba: Knyha tretia. [My First Meeting with Lypynsky. Viacheslav Lypynsky and His Era: Book Three] / Eds.: T. Ostashko, Yu. Tereshchenko. Kyiv: Tempora. 474–478. [in Ukrainian].
11. Lypynskiy V. (2010). Lysty do brativ-khliborobiv (vstup i persha chastyna). [Letters to the Breadwinning Brothers (Introduction and First Part)]. Lypynskiy V. Viacheslav Lypynskiy ta yoho doba: Knyha persha. [Viacheslav Lypynsky and His Era: Book One] / Eds.: T. Ostashko, Yu. Tereshchenko. Kyiv: Tempora. 92–214. [in Ukrainian].
12. Lypynskiy V. (2007). Moral i politychna diia. *Ukrainska derzhavnytska ideia: antolohiia politychnoho tradytsionalizmu*. [Moral and Political Action. Ukrainian Statehood Idea: Anthology of Political Traditionalism] / Uklad. y peredm.: O. Shokalo, Ya. Oros. Kyiv: MAUP. 154–274. [in Ukrainian].
13. Lypynskiy V. (2023). Spadshchyna. Istorychni studii ta monohrafii. Tom IV. Ukraina na perelomi 1657–1659: zamitky do istorii ukrainskoho derzhavnogo budivnytstva v XVII st. [Heritage. Historical Studies and Monographs. Volume IV. Ukraine at the Turning Point 1657–1659: Notes on the History of Ukrainian State-Building in the 17th Century] / Uporiadnyky: Yu. Tereshchenko, T. Ostashko. Kyiv: Tempora. 616 s. [in Ukrainian].
14. Lypynskiy V.K. (2015). Szlachta na Ukrainie. Udział jej w życiu narodu ukraińskiego na tle jego dziejów. Shliakhta na Ukraini. Yii rol v zhytti ukrainskoho narodu na tli yoho istorii. *Povne zibrannia tvoriv, arkhiv, studii: u 25 t.* [The

Nobility in Ukraine. Its Role in the Life of the Ukrainian People Against the Background of Its History. Complete Works, Archives, Studies: in 25 volumes] / Holov. red. Yaroslav Pelenskyi. Kyiv: Ukrainskyi pysmennyk – VD “Prostir”; Filadelfia: Skhidnoievrop. doslid. in-t im. V. K. Lypynskoho (SShA), 1: Suspilno-politychni tvory (1908–1917) / red.: Ihor Hyrych, Oleh Protsenko. 127–233. [in Polish].

15. Litvin H. (2016). Z narodu Ruskoho. Shliakhta Kyivshchyny, Volyni ta Bratslavshchyny (1569–1648). [From the Rus People. The Nobility of Kyiv region, Volhynia, and Bratslav region (1569–1648)] / Per. z polsk. Lesi Lysenko. Kyiv: Dukh i Litera. 616 s. [in Ukrainian].

16. Masenko V.V. (1997). Kozatstvo v istorychnii kontseptsii Viacheslava Lypynskoho. [Cossackdom in the Historical Concept of Viacheslav Lypynsky]. Ukrainiska kozatska derzhava: vytoky ta shliakhy istorychnoho rozvytku: Materialy Shostykh Vseukrainskykh istorychnykh chytan. [Ukrainian Cossack State: Origins and Paths of Historical Development: Materials of the Sixth All-Ukrainian Historical Readings]. Knyha 2 (75-richchiu Cherkaskoho derzhavnoho universytetu – prysviachuetsia, lystopad 1996 roku). Kyiv-Cherkasy. 85–97. [in Ukrainian].

17. Ostashko T. (2022). Ukraina Viacheslava Lypynskoho. [Ukraine of Viacheslav Lypynsky]. Kyiv: Tempora. 932 s. [in Ukrainian].

18. Pelenskyi Ye. Yu. (1941). Nova istorychna povist. [New Historical Narrative]. [Bohdan Lepkyi: KRUTIZh, Istorychni maliunky z chasiv Hetmana Vyhovskoho. Kpakiv, 1941, 145X210, 172+(4) st. Ukrainske Vydavnytstvo. Biblioteka istorychnykh povistei ch. 1. Iliustratsii art.-mal. E. Kozaka]. Krakivski visti, 106 (262). 6. [in Ukrainian].

19. Syvitskyi M. (1993). Bohdan Lepkyi: Zhyttia i tvorchist. [Bohdan Lepky: Life and Creative Work]. Kyiv: Dnipro. 254 s. [in Ukrainian].

20. Stanishevski. Shliakhta ruskykh zemel 1350–1650 rr. [The Nobility of the Ruthenian Lands 1350–1650]. URL: <https://sites.google.com/site/slahtavkl/Altavet/s-1/stanisevski> (retrieved from: 27.10.2023). [in Ukrainian].

21. Starchenko N. (2014). Chest, krov i rytoryka. Konflikt u shliakhetskomu seredovyshchi Volyni (druha polovyna XVI – XVII stolittia). [Honor, Blood, and Rhetoric. Conflict in the Noble Environment of Volhynia (Second Half of the XVI – XVII Century)]. Kyiv: Laurus. 510 s. [in Ukrainian].

22. Kh. [Kosach M.?]. (1933). Zdaleka i zblyzka. [From Afar and Up Close]. Dzvony, 2. 84–90. [in Ukrainian].

23. Chyk D. (2017). Longo sed proximus intervallo: zhanrovi systemy ukrainskoi ta anhliiskoi prozy kintsia XVIII – seredyny XIX st.: monohrafiia / nauk. red. V.A. Zarva. [Longo sed proximus intervallo: Genre Systems of Ukrainian and English Prose from the Late 18th to the Mid-19th Century: Monograph]. Berdiansk: BDPU. 356 s. [in Ukrainian].

24. Chukhlib T.V. (2018). Mahnat, Kozak i Haidamaka. Borotba za vladu Rusi-Ukrainy z Koronoiu Polskoiu (1569–1769 rr.). [Magnate, Cossack, and Haidamak. Struggle for the Rule of Rus-Ukraine against the Polish Crown (1569–1769)]. Kyiv: Kyievo-Mohylianska akademiia. 256 s. [in Ukrainian].

25. Shevchenko I. (2014). Ukraina mizh Skhodom i Zakhodom: Narysy z istorii kultury do pochatku 18 stolittia. [Ukraine Between East and West: Essays on the Cultural History up to the Beginning of the 18th Century] / Avtoryz. perekl. z anhli. M. Hablevych, nauk. Red. A. Yasinovskyi. Lviv: Vydavnytstvo UKU. 288 s. [in Ukrainian].

26. Yakovenko N.M. (1993). Ukrainiska shliakhta z kintsia XIV do seredyny XVII stolittia. Volyn i Tsentralna Ukraina. [The Ukrainian Nobility from the End of the 14th to the Mid-17th Century. Volhynia and Central Ukraine]. Kyiv: Naukova dumka. 416 s. [in Ukrainian].

27. Allen J. J. (1969). Don Quixote: Hero or Fool? A Study in Narrative Technique. Gainesville: University of Florida Press. 90 p.

28. Close A. (2008). A Companion to Don Quixote. Tamesis, Woodbridge. 287 p.

29. Sysyn F. E. (2023). The Polish-Lithuanian Commonwealth and the Birth of Modern Ukraine: A Reappraisal of the Khmelnytsky “Revolution”. Hanusiewicz-Lavallee M., Maryks R. A. (Eds.). Defining the Identity of the Younger Europe. Leiden, The Netherlands: Brill. URL: https://doi.org/10.1163/9789004547278_003

30. Watt I. (1997). Myths of Modern Individualism: Faust, Don Quixote, Don Juan, Robinson Crusoe. Cambridge: Cambridge University Press. 293 p.

31. Welsh A. (2002). The Influence of Cervantes. *The Cambridge Companion to Cervantes* / Ed. by Anthony J. Cascardi. Cambridge: Cambridge University Press. 80–99.